

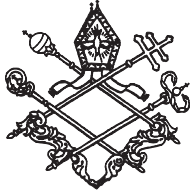
**ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ՊԵՏՐՈՍ ԺԹ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ**

**ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏԳԱՄ**

**Ի ՅԱԻԵՐԺԱԿԱՆ
ՅԻՇԱՏԱԿ
ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ
ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ**

**ՀԱՅՈՑ
ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
100-ՐԳ
ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻԻ**

**ՊԷՅՐՈՒԹ
2015**

Յիսուսի Քրիստոսի Ծառայ
ՆԵՐՍԷՍ ՊԵՏՐՈՍ ԺԹ.
Ողորմութեամբն Աստուծոյ
Կաթողիկոս Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ
Կաթողիկէ Հայոց

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄ

Ի ՅԱԻԵՐԺԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿ
ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ
ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

ՈՂՋՈՅՆ
ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱԻԱՆԴ ՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ

Մեր պատուական եղբայրներուն՝ Արհի. Արհի. Արքեպիսկոպոսներուն, Եպիսկոպոսներուն, Գերյարգելի եւ Գերապատիւ Վարդապետներուն, Արժանապատիւ Քահանաներուն, Յարգոյապատիւ Սարկաւագներուն, Առաքինազարդ Քոյրերուն եւ Հաւատացեալ ժողովուրդին:

1915 թուականը Հայ ժողովուրդի դարերու խորերէն բխող կեանքին մէջ ամէնէն ցնցիչ խզումը նշեց. իջաւ սեւ

անեզր վարագոյրի մը նման անոր պատմութեան հազարամենի բեմին վրայ:

Ահաւոր բան մը այնտեղ...

Այդ «ահաւոր բան»ը, որ կատարուեցաւ «մութին մէջ», ինչպէս վերապրող բանաստեղծը կ'երգէ, Հայ ժողովուրդի՝ անընդհատ եւ յաճախ հաւաքական նահատակութիւններով բոսորած արիւնածոր անցեալէն դուրս կը ցայտէ բոլորովին ուրոյն եղերականութեամբ, բայց նաեւ անգուգական փառապսակով մը՝ յոյսի, լոյսի, անսակարկ հաւատքի, անվերապահ նուիրումի, ամբողջական ու վերջնական յաղթանակի ոսկետառերով դրուագուած:

Հայ ժողովուրդի պատմական խորարմատ բնագոյր եւ կեանքի եզական զգայնութիւնը «աղէտ» ու «եղեռն» եզրերուն դիմեցին՝ պարզապէս նշելու եւ ընդհանրօրէն ուրուագրելու համար այդ անորակելի ու քստմնելի ողբերգութիւնը: Նոյն այդ ժողովրդական բնագոյր դիմեց «մեծ» մակդիրին, արտայայտելու համար Աղէտին ու Եղեռնին տարողութիւնը իր բացարձակ եզակիութեան մէջ: «Աղէտը անխորաչափելի է» կը գրէ Հայոց սպանդին ներհուն հայեցողներէն Յակոբ Օշական, որու գլուխ գործոց «Մնացորդաց»ը կանգ կ'առնէ, կը կասի Աղէտի սեմին: Եւ մեծագոյն ու գեղեցկագոյն կոթողը, զոր Հայ ժողովուրդը կառուցած է իր Նահատակներուն ի պատիւ, հազարամեակներու իր բնօրրանին ամէնէն խորհրդալից մէկ անկիւնը, յաւերժական Մասիսի փէշերուն, Նահատակներու արիւնով բեղմնաւոր իր նոր պետականութեան սահմաններուն մէջ, կոչած է Մեծ Եղեռնի Յուշարձան:

Մեծ մարդասէրներ եւ մեծ հայասէրներ՝ Եոհան Լեփսիուս եւ Ռաֆայէլ Լեմբից

Մինչ Հայ Ժողովուրդը իր մեծ ողբերգութեան գիտակից ու իրազեկ, սփոփարար ու հրահրիչ յառաջընթացի մէջ էր, Հայոց Եղեռնը ուշադրութեան ու վերամտածման նիւթ կը դառնար նաեւ օտարներու, մանաւանդ մտաւորականներու, մարդասէր ու տեսլապաշտ հոգիներու, որոնք տարբեր հանգամանքներով, տարբեր դիտանկիւններէ եւ նոյնիսկ տարբեր զգայնութիւններէ մղուած, կ'ուզէին ամենադոյզն իսկ համեմատութիւններով հաղորդակցիլ Հայոց աղէտին եւ ամէն ջանք կը թափէին ամոքելու համար, որեւէ ձեւով, Հայուն կսկիծը:

Այս կարգի անձնաւորութիւն մըն էր գերման մեծ մարդասէր, միսիոնարն ու աստուածաբանը՝ Եոհան Լեփսիուս: Հակառակ իր սկզբնական միամիտ ու վարանոտ, զրեթէ համամիտ կեցուածքին՝ թէ Հայոց նկատմամբ մեղմ չափերով տեղահանութիւն մը գուցէ անխուսափելի ըլլար, ապա, պատերազմական իրադարձութիւններուն բերմամբ, երբ կը տեսնէ թէ տեղահանութիւնը ինչ ուղղութիւն կը ստանար, ինչպիսի՛ տմարդութեամբ, որպիսի՛ սահմուկեցուցիչ ահագնութեամբ կը կիրարկուէր, բոլորովին կը փոխէր իր հայեցակարգը եւ, հնարաւորին չափով, կը փորձէր գէթ մեղմացնել դժոխային մեքենային գերլարուած գործունակութիւնը, թէպէտեւ ի գուր՝ քանի որ գերմանական մեղսակցութեան շարժակները անհասանելի էին նոյնիսկ ազնուատոհմ Լեփսիուսին համար: Ու երբ զրեթէ ամէն ինչ կատարուած էր արդէն եւ սպանդը հասած իր լրումին, Լեփսիուս Հայոց Եղեռնը կը բնութագրէր՝ որպէս «ժողովրդասպանութիւն»: Ուժեղ ու ցնցիչ

բառ, որ լուսարձակի տակ կը դնէր Մեծ Եղեռնի գերագանցօրէն ոճրային բովանդակութիւնը:

Սակայն, Լեփսիոսի կիրարկած «ժողովրդասպանութիւն» բառը կարծէք անբաւարար պիտի թուէր իրմէ սերունդ մը կրտսեր այլ մտաւորականի մը՝ լեհ Ռաֆայէլ Լեմքինին:

Առանց մտնելու մանրամասնութիւններու մէջ, որոնք դուրս կը մնան մեր այս հովուական շրջաբերականի ծիրէն, տեսնենք ու ամփոփենք համառօտիւ Լեմքինի բերած նորութիւնը հարցին մերձեցման եւ ընկալման մէջ, լաւագոյնս ըմբռնելու համար մեր խօսքին նիւթը:

Լեմքին, սաստկօրէն ցնցուած առաջին աշխարհամարտի ընթացքին Հայ ժողովուրդի սպանդէն, ահաւոր ողբերգականութիւնը առաւելագոյն չափերով զգալի դարձրնող որակում մը որոնելով, կերտեց «genocide» բառը, «ցեղ»ի կամ «ազգ»ի առումով: Այս յղացքը կ'իջնէր Եղեռնին մինչեւ խորագոյն արմատները եւ կը փորձէր արտայայտել այդ ահաւոր ողբերգութեան ներքնագոյն էութիւնը, առաւել թաքուն ծալքերը:

Միացեալ Ազգերու Պայմանագրութիւնը Յեղասպանութեան մասին

Լեմքինի կերտած «genocide» բառը, բացայայտօրէն կը բանաձեւուի եւ ուժգնօրէն շրջանառութեան մէջ կը մտնէ յետ երկրորդ աշխարհամարտին, այս անգամ՝ գլխաւորապէս հրէական Ողջակիզման (Holocaust) առընչութեամբ: Եւ իրաւաբանական միջազգային ճանաչում կը ստանայ 1948-ի՝ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան Պայմա-

նագրութեամբ (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, adopted by the General Assembly of the United Nations on December 9, 1948):

Այս պայմանագրութիւնը «genocide» յղացքին իմաստաբանական դաշտին նկատմամբ մասամբ՝ նոր մերձեցում մը կը բերէր լեմքինեան սահմանումին վրայ: Արդարեւ, այդ նոր սահմանումը ոճրային արարքին որպէս անմիջական առարկայ ցոյց կու տայ ո՛չ եւս «ցեղ»ը կամ «ազգ»ը, այլ՝ «խումբ»ը: Բնականաբար, սոսկ խումբի մը, որեւէ խումբի մը սպանութիւնը չի բաւեր որպէսզի ոճրարարքը իբրեւ ցեղասպանութիւն նկատուի: Ըստ տրուած սահմանումին, անհրաժեշտ է որ այդ եղբրական գործը կատարուի՝ որոշակի խումբերու վրայ, տուեալ խումբը «ամբողջութեամբ կամ մասամբ բնաջնջելու դիտմամբ»:

Պարզ է թէ Հայոց Մեծ Եղեռնը եղած է իսկական ցեղասպանութիւն, բառին թէ՛ լեմքինեան սահմանումով եւ թէ՛ Միացեալ Ազգերու Պայմանագրութեան սահմանին համաձայն: Այս վերջինս՝ ներկայիս միջազգային իրաւաբանութեան բեմին վրայ լայնօրէն կիրարկութեան մէջ մտած է, եւ այս է առ հասարակ նկատի առնուած սահմանը, երբ կը խօսուի «ցեղասպանութեան» մասին:

Ընդհանուրն ու եզակին, հասարակն ու յատուկը

Ինչո՞ւ եզրաբանական այս բաւական մանրազնին համեմատութիւններն ու ստուգումները այստեղ: Պարզ է որ բառերը իրեր կը նշեն եւ բառերու թիւրիմացութիւնը յաճախ կը դժուարացնէ, կը խափանէ իրականութեան իսկ

իմացը: Տեղին կը համարինք՝ անդրադառնալ Հայ ժողովուրդի մեծ ողբերգութեան յիշեալ երկու յորջորջումներուն՝ Մեծ Եղեռնի եւ Ցեղասպանութեան փոխառնչութեան:

Ըստ ոմանց, յիշեալ յորջորջումները իրարու հակադիր կը թուին ըլլալ: Անոնք, ընդհակառակը, ո՛չ միայն իրարու հակադիր չեն, այլ եւ զիրար կը լրացնեն:

Արդարեւ, «ցեղասպանութիւն» հասկացութիւնը նկատելի է իբրեւ հասարակ անուն մը, որ կրնայ արդարօրէն եւ իրաւամբ մէկէ աւելի, բազմաթիւ սպանդներու յարմարիլ: Մասնագէտներ, քսաներորդ դարու ընթացքին, կրցած են թուել որոշ տարածայնութիւններով հանդերձ, մինչեւ քսան ցեղասպանութիւններ, յոյժ կարկառուն եւ անվիճելի առումով: Անոնցմէ մէկն է Հայոց ցեղասպանութիւնը, որ կը նկատուի նաեւ քսաներորդ դարու առաջին գաղափարախօսական ցեղասպանութիւնը: Ամէն ցեղասպանութիւն, բացարձակապէս եզակի ու անկրկնելի երեւոյթ է, որուն համար հասարակ անունները կը մնան անբաւարար՝ նշելու իւրաքանչիւրին եզակի ու անփոխարկելի ողբերգական ինքնութիւնն ու առանձնայատկութիւնը:

Իսկ «Մեծ Եղեռն» անուանումը, որու գոյական «Եղեռն» բաղկարարը մեր Մեծասքանչին բազմադիմի բառերէն մէկն է, կրնայ վերաբերիլ ըլլա՛յ ամէնէն քսամնելի ոճիրին թէ՛ ողբին, մինչ անոր զուգադրուող «մեծ» մակդիրը անոր կու տայ անկրկնելի եզակիութիւն ու յատուկ բնադրոշմ, գրեթէ յատուկ անունի վերածելով «եղեռն» հասարակ անունը: Հայ ժողովուրդին ապրած աննկարագրելի արհաւիրքը, աղէտը, իր եզակիանութեամբը կը բնութագրուի «Մեծ Եղեռն» անուանումով, որու

իրբեւ զուգահեռ յարաբերակիցը կարելի է նկատել «Մեծ Աղէտ» բացատրութիւնը, ի տարբերութիւն հասարակ անունի հարթակին վրայ գործող որակումներէն, որոնց ամէնէն ուժգինն ու ցնցիչը «ցեղասպանութիւն» յղացքն է անկասկած:

Ապրիլեան Նահատակներուն մարտիրոսութիւնը

Հոգեկան խորազգաց երջանկութեամբ կը փափաքինք վերարձագանգել, այսօ՛ր ալ, մեր բոլոր տուններէն ներս, մեր ժողովուրդին եւ մեր Եկեղեցւոյ զաւակներուն սրտերուն մէջ, մեր երջանկայիշատակ նախորդին՝ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս Պատրիարք՝ Գրիգոր Պետրոս ԺԵ. կարդինալ Աղաճանեանի հետեւեալ խօսքերը, զորս ան կ'արտաբերէր, իտալերէն լեզուով, Միլանի Աթոռանիստ մայր տաճարին մէջ, ի լուր աւելի քան քսան հազար հաւատացեալներու, Կիրակի 25 Ապրիլ 1965-ին, Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ, իր մատուցած հայրապետական սուրբ Պատարագին ընթացքին՝ Նահատակներու շունչով տոգորուն իր քարոզին մէջ:

«Վոսփորի ափերէն մեկնած էր հրաման մը, որ նպատակ ունէր բնաջնջել շինարար ու խաղաղասէր ժողովուրդ մը, հպարտ ու պատուաւոր՝ իր երեքհազարամեայ պատմութեամբ, տասնեւհինգ դարերէ ի վեր ողողուած քրիստոնէութեան լոյսով (...) անքակտելիօրէն փարած Կրօնքին, Հայրենիքին, Ազատութեան:

Այսպէս էր Հայ ժողովուրդը, որ, այս բոլորով հանդերձ, կամ թերեւս ճիշտ ասոնց համար, դատապարտուեցաւ բնաջնջումի (...):

Պարտական ենք, թէեւ ցաւալի է մեզի համար, բայց նաեւ մխիթարական, նշել որ ինչքան անգուժ ու անսանձ եղաւ կատաղութիւնը հայածիչներուն, նոյնքան եւ աւելի գերազանց եղաւ վսեմական ազնուութիւնը, անտեղիտալի կորովը զոհերուն, որոնք նախընտրեցին արիւնով ներկուիլ, քան թէ քաշկուտել վատօրէն գոյութիւն մը, զոր պիտի կրճէր խղճի խայթը ուխտադրուժ քրիստոնեայի, կրել տխուր կնիքը հաւատուրացի, հայրենիքի դաւաճան մարդու:

Կրնանք ըսել (...) որ ի Քրիստոս վերածնեալները, մահուան առջեւ, մանաւանդ այն չարատանջ մահուան, որ մարտիրոսութիւնն է, հակառակ մարմնի տկարութեան, չեն կրնար վարուիլ ինչպէս անոնք, որոնք յոյս չունին:

Ո՛հ, ո՛չ. մեր նահատակ հերոսներուն պէտք է յատկացընենք իմաստութեան գրքին խօսքերը՝ թէ անոնց յոյսը լի է անմահութեամբ»:

Մեր երջանկայիշատակ նախորդին այս խօսքերը կ'արտայայտեն ինչ որ եղած է միշտ մեր ժողովուրդին բնագոյին ըմբռնումն ու մերձեցումը Մեծ Եղեռնին: Ամբողջ հատոր մը պիտի չբաւէր ոգեկոչելու համար տասնամեակներու ընթացքին ժողովուրդին ծոցէն բխած բոլոր վկայութիւնները: Մարտիրոսութիւնը՝ հայ հոգեւորականութեան քարոզութեան, ուսուցումին ամէնէն ընթացիկ, ամէնէն յաճախակի «լայթ-մոթիվ»ներէն մէկը եղաւ երկար տասնամեակներ:

Այս նոյն համոզումը կ'արտայայտէր կարդինալ Աղաճանեանի մտերիմ եւ լծակից, Հայ Կաթողիկէ Նուիրապետութեան համար եւ առ հասարակ Հայ ժողովուրդի նոր շրջանի պատմութեան մէջ մեծ վաստակի տէր, Տրապիզո-

նի Առաջնորդ Յովհաննէս եպիսկոպոս Նազլեան՝ Փրանսերէնով գրի առած իր ընդարձակ երկհատոր յուշերուն մէջ, որու ճակատին կը դրոշմէր իր վճիտ ձօնը. «Իրենց քրիստոնէական հաւատքին եւ հայ անունին հանդէպ ատելութեան պատճառով կոտորուած մեր եպիսկոպոսներուն, քահանաներուն եւ անհամար հաւատացեալներուն մարտիրոսութեան»:

Նոյն համոզումը իր կեանքի վկայութեամբ եւ գրի առած ականատեսի յուշերով կ'արտայայտէ ուրիշ մեծանուն հոգեւորական մը՝ Կիւրեղ եպիսկոպոս Զոհրապեանը, որ իր մարմնին վրայ մինչեւ մահ կրած խոր վէրքերէն աւելի՝ իր մտքին մէջ անջնջելիօրէն վերագարթնող թեմերու բնաջնջումը եւ ամբողջ ժողովուրդ մը իր հողէն արմատախիլ ընող տեղահանումը անձամբ ապրած խոստովանող վկայ մը հանդիսացաւ, եւ որ յետագային Յունաստանի մէջ ապաստան գտնող հայորդիներուն յոյսի ներշնչարար, կեանքի վերակերտիչ եղաւ: Իր յուշերը կը մնան իբրեւ անմեռ վկայութիւնը Հայ ժողովուրդին մարտիրոսութեան, չարչարուած, բայց ոչ մեռած Եկեղեցւոյ մը՝ Քրիստոսի յարուսեան հաւատքով եւ յոյսով թրծուած փառաւոր կեանքին:

Միեւնոյն համոզումը կարմիր թելի մը նման կ'անցնի ուրիշ մեծանուն եկեղեցականի մը, Գրիգորիս Պալագեան Սրբազանի կոթողային վկայաբանութեան էջերէն. «Հայ Գողգոթան. «Դրուագներ Հայ Մարտիրոսագրութենէն», որ անմեռ վկայութիւնն է Հայ ժողովուրդի՝ իր Նահատակներուն հանդէպ գնահատանքին, զգացմունքին, պաշտամունքին:

«Մէրը մեր ազգին հանդէպ, - կ'ըսէր յոյժ իմաստալից

կերպով մեր մէկ ուրիշ երջանկայիշատակ նախորդը՝ Իգնատիոս Պետրոս ԺԶ. Պաթանեան Կաթողիկոս Պատրիարքը, Եղեռնի 50 ամեակին առիթով -, նուիրական պարտականութիւն մըն է: Եւ որպէսզի ան վերացական չմնայ, հարկ է իմանալ թէ ի՞նչ կը նշանակէ «ազգ» բառը:

Ազգ մը (...) կ'ապրի երբ կը ներարկէ, հանդարտ խաղաղ եւ հետեւողական կերպով, անզգալաբար իսկ, իր ժառանգութիւնը՝ զաւակներուն, հաղորդելով անոնց հարստութիւնը գաղափարներու, զգացումներու, ականդութիւններու, լեզուի, կրօնքի, դրոշմելով այս բոլորը հոգիին մէջ:

Եթէ ճշմարտապէս օգտուիլ կ'ուզենք Ապրիլեան Եղեռնի զոհերուն մեզի ձգած ազգասիրական դասէն, հարկ է որ բծախնդրութեամբ եւ հաւատարմութեամբ պահպանենք ու զարգացնենք մեր կեանքին մէջ բոլոր արժէքները, որոնք մեր ազգին ժառանգութիւնը կը կազմեն: Պէտք է մեր միտքը լուսաւորենք նախնեաց հաւատքով, անոր մէջ ամբարելով քրիստոնէավայել եւ հայութեան պատիւ բերող գաղափարականներ:

Հարկ է որ հաւատարիմ մնանք հայրենական ականդութիւններուն, տիպար հանդիսանալով ընտանեկան սրբութեան, մաքուր բարքերու, պատուի նախանձախնդրութեան, ազնիւ նկարագրի, եղբայրասէր վարմունքի, խաղաղասէր կենցաղի: Անհրաժեշտ է որ մշակե՛նք հայ լեզուն, գետը՝ որու միջոցաւ մեզի հասած են մեր նախնեաց մտքի եւ գրչի արտադրութիւնները, պատմութիւնը, որ դաստիարակն է կեանքի եւ մեր առջեւ կը պարզէ արդիւնաւոր աշխատանք ու սքանչելի օրինակը հայութեան, դարերու ընթացքին եւ անոր բերած մասնակցութիւնը աշխարհի քաղաքակրթութեան: Յատուկ ուշադրութիւն պէտք է դարձնենք Հայու մեր կեանքը քրիստոնէական

կրօնքի սկզբունքներով դրոշմելու, յիշելով միշտ թէ «Հայ» եւ «Քրիստոնեայ» բառերը հոմանիշ եղած են մեր ժողովուրդին մօտ»:

Նահատակներուն եւ մեր Պահանջատիրութիւնը

Պահանջատիրութեան մասին խօսելով, յաճախ կը վրիպի մեր ուշադրութենէն՝ թէ պահանջատիրութիւնը, ինչպէս նաեւ նահատակներուն յիշատակը, կը փոխադրուի լոկ քաղաքական բեմ:

Արդեօք երբեք կը հարցնե՞նք մենք մեզի՝ թէ ի՞նչ կը սպասեն մեզմէ մեր Նահատակները, մանաւանդ թէ՛ արդեօք ի՞նչ կը պահանջեն մեզմէ: Գուցէ չենք խորհիր անգամ թէ իրենք մեզմէ պահանջարկի իրաւունք մը ունին: Արդարեւ, իրենց շնորհիւ է եթէ կանք այսօր իբրեւ հայ, նոյնպէս եւ աւելի՛ եւս իրենց շնորհիւ է եթէ կանք այսօր իբրեւ քրիստոնեայ հայ: Արդէն այս երկու հանգամանքները, մեր հաւաքական կեանքին մէջ անբաժան են եւ անբաժան եղած են իրարմէ, քանի որ ա՛յսպէս մեզ կերտած է մեր պատմութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի պահանջատիրութեան, կ'ուզէինք ձեր իւրաքանչիւրին ուշադրութիւնը հրաւիրել, պատուական եղբայրներ ու սիրելի որդիներ, հետեւեալ երկու հիմնական եւ անշրջանցելի կէտերուն վրայ.

Ա. Մեծ Եղեռնի առընչակից առաջին, հիմնական եւ հիմնարար պահանջատիրութիւնը նոյնինքն մեր Նահատակներուն կը պատկանի, անոնց իրաւունքն է, եւ այդ՝ մեր նկատմամբ, մեր՝ այսինքն իրենց բախտաւոր ու

երախտաւոր շառաւիղներուն նկատմամբ է: Մեր Նահատակներուն մեզմէ առաջին եւ վերջին պահանջը՝ իրենց Կտակին հաւատարմութիւնն է: Եթէ չկայ կամ պակասաւոր է այս ամբողջական, լիիրաւ հաւատարմութիւնը, մնացածը ի գուր է. «Եղէ ես իբրեւ զպղինձ որ հնչէ, կամ իբրեւ զծնծղեայս որ ղօղանջեն» (1 Կոր 13, 1), ինչպէս կը պատգամէ սուրբ Պօղոս:

Բ. Բնականաբար, մե՛նք եւս, այսինքն Նահատակներուն շառաւիղները, ունինք մեր նուիրական պահանջները, ըստ էութեան՝ վերահաստատութիւնը մեր կոխտուած, զլացուած իրաւունքերուն: Իրաւունքներ, որոնք կը հիմնուին նախ եւ առաջ մարդկային խղճի պատգամներուն, եւ ապա՝ ազգերու կեանքը եւ փոխյարաբերութիւնները կարգաւորող միջազգային կանոններուն եւ օրէնքներուն վրայ: Արդարեւ, ամէն պահանջ պէտք է որ կարենայ լրիւ տեղադրուիլ միջազգային իրաւունքի սահմաններուն մէջ:

Հողագրկումը

Երբ կը խօսինք Մեծ Եղեռնի կամ Յեղասպանութեան մասին, մեր ուշադրութեան առաջին բեւեռումը յաճախ կը կեդրոնանայ զոհերուն, աւելի պարզօրէն՝ այդ դաժան մահը կրողներուն վրայ: Յաճախ կը վրիպի մեր ուշադրութենէն ինչ որ վերեւ շեշտեցինք՝ թէ այդ զոհերը, երանեալ Նահատակներ են, յաղթական, փառապսակ մարտիրոսներ: Չենք խորհիր, որ Մեծ Եղեռնի ամենաքանդիչ, ամէնէն ողբերգական հետեւանքները այդ երանելի զոհերէն

աւելի կրեցին ու կը կրեն անոնց շառաւիղները, որ ենք մենք, մենք՝ այսօր ապրող հայերս: Այդ հետեւանքներուն միջեւ ամէնէն կործանարարը, չափազանցութիւն պիտի չըլլար եթէ ըսենք՝ որ հողագրկումը եղաւ: Հայկական հողերը էին եւ կը մնան միշտ Հայ ժողովուրդին ազգային ինքնութեան, պատմութեան ու մշակոյթի կերտումին բնօրրանը՝ բառին մարդաբանական խորագոյն իմաստով: Այս բնօրրանն է, որ կորաւ հայ ժողովուրդին համար, անկախաբար անոր քաղաքական կամ պետական պատկանելիութեան բնոյթէն: Եւ հոս է Հայ ժողովուրդին վրայ գործուած ցեղասպանութիւնը բնորոշող ամէնէն ուրոյն յատկանիշը՝ Հողագրկումը: Մեծ ցեղասպանութիւններ գործուած են՝ կոտորուող ժողովուրդներու բնօրրանէն դուրս. եղած են ցեղասպանութիւններ՝ որոնց ենթարկուած ժողովուրդներուն վերապրող մասը կրցած են ապրիլ, թէպէտեւ յաճախ տմարդի պայմաններով, իրենց նախնեաց հողերուն վրայ: Հայ ժողովուրդի Եղեռնը գործուած է ի՛ր իսկ սեպհական բնօրրանին մէջ, եւ վերապրողը չէ կրցած, բացի աննշան բացառութիւններէ, շարունակել ապրիլ իր նախնեաց հողերուն վրայ: Ա՛յս է Հայոց Մեծ Եղեռնը բնութագրող ամենադաժան, ամենամռայլ, միանգամայն՝ ամէնէն արմատական յատկանիշը: Այնքան որ մեծավաստակ Պալագեան Սրբազան «տար-ա-գրութիւն» բառը կը կիրարկէ բնորոշելու համար «Հայոց Գողգոթան»: Տարագրութիւն, որ եղաւ վերջնական, որ եղաւ բացարձակ, որ եղաւ մնայուն ամբողջ դարու մը ընթացքին:

Հողագրկումին աւելիչ վնասները ամէն օր կը զգանք մեր մորթին վրայ: Սկսեալ լեզուէն՝ արեւմտեան սփիւռքի տարածքին ցրուած մեր բեկորներու պարագային, մինչեւ

մեր աւանդական, հայրենաւանդ բարքերը եւ կրօնական, հոգեւոր, բարեպաշտական ապրումները: Քանի՞ հայեր կը յիշեն այսօր քանի մը տուն «Հաւատով խոստովանիմ»էն, կամ քանինն՞ը կրնան մի քանի տող թոթովել Նարեկէն:

Այս բոլորով հանդերձ, հակառակ այս եւ նման այդքան տխուր անդրադարձներու, չենք կրնար սակայն չնկատել՝ նախ անհուն երախտագիտութեամբ Ամենաբարի Աստուծոյ Նախախնամութեան հանդէպ եւ ապա անկեղծ, անաչառ գնահատանքով մեր ժողովուրդի վերապրումի բնագդին՝ որ ի հեճուկս այսքան չարաբաստիկ ճակատագրի՝ ազգին բաւական լայն խաւերուն մէջ կրցանք կերտել «հոգեւոր հայրենիք» մը, մայրենի Մեծասքանչը կրցաւ շատ տեղեր հանդիսանալ հայուն համար «տուն»՝ աշխարհի չորս ծագերուն, Հայ մշակոյթէն խոպան չմնաց նորահաս սերունդներու կարեւոր մէկ զանգուածը, եւ համեմատաբար գուցէ ոչ նոյն տարողութեամբ, բայց կրօնական եւ հոգեւոր մարզին մէջ ալ չպակսեցան որոշ կենսունակութիւն, խանդ ու ճիգ՝ վերապրեցնելու, նոր շունչով եւ աւիւնով թարմացնելու համար Նահատակներուն կտակը: Հազար փա՛ռք Աստուծոյ:

Հայեացք դէպի առաջ

Տարեդարձները, դարադարձները, յոբելեանները առիթ պէտք է ըլլան հոգեկան վերազարթումի, վերանորոգումի, վերապրումի:

Նահատակներու կտակը անընդհատ կանչ է, խթանիչ մարտահրաւէր՝ նախ ամենայն լրջութեամբ աչքէ անցընելու համար անցեալ հարիւր տարիները, կատարելու անոնց

անաչառ հաշուեկշիռը, տեսնելու համար առնուած դրական քայլերու կողքին, ինչ որ եղած է թերի, անբաւարար, գուցէ եւ խոտոր: Այս վերջիններուս նկատառութիւնը պէտք է որ սակայն, մղէ երբեք յոռետեսութեան, թերարժեւորման անտեղի բարդոյթներու, ինչպէս եւ, միւս կողմէ՝ անիմաստ չքմեղանքներու: Անցեալին յստակ, անկեղծ, աննախապաշար ընթերցումն ու վերծանումը պէտք է՝ սխալները սրբագրելու, թերիները լրացնելու հաստատ, վճռակամ առաջադրութեան հետ ծնունդ տայ նաեւ Աստուծոյ շնորհքին վստահութեան, Տիրոջ ապաւինութեան, Քրիստոսի եւ իր խօսքին անվարան, բոլորանուէր փարումի տրամադրութիւններու, որ թափանցեն մինչեւ խորերը մեր իւրաքանչիւրի հոգիներուն: Չարին, նիւթապաշտութեան եւ հաճոյապաշտութեան, անիրաւութեան եւ անարդարութեան դէմ պայքարը պէտք է ըլլայ՝ մեր Նահատակներուն հոգիացած շիրիմներուն առջեւ մեր ուխտը: Պայքար՝ մանաւանդ մեր այս օրերուն, թէ՛ մարդկութեան ընդհանրապէս եւ թէ՛ քրիստոնէութեան դէմ յատկապէս լարուած մեծագոյն թակարդը հանդիսացող Գերբնականի հանդէպ ժխտողական դիրքորոշման, բարոյական արժէքներուն աւերիչ յարաբերականացման դէմ, առանց շփոթելու՝ մարդուն, մարդկային անձին հանդէպ յարգանքի եւ սիրոյ աստուածադիր պատուէրը՝ սխալին, սայթաքումին ու չարին նկատմամբ գիշումի հետ: Որքան պիտի ըլլայ մեծ մեր յարգանքն ու սէրը մարդ անհատին հանդէպ, նոյնքան պիտի ըլլայ անդրդուելի մեր պայքարը չարին ու մեղքին դէմ:

Այս առիթով, կ'ուզէինք բոլորիդ մասնաւոր ուշադրութեան յանձնել, պատուական եղբայրներ եւ սիրելի որդեակներ, ընտանեկան բոյնին, ընտանիք կոչուող հաստա-

տուլթեան դէմ լարուած սարսափելի, անորակելի պայքարը՝ մերօրեայ ընկերութեան ու հասարակարգին գրեթէ բոլոր հատուածներուն մէջ, հաղորդակցութեան բոլոր շերտերուն վրայ: Ընտանիքը եղած է միշտ մեր ժողովուրդին գոյութեան առանցքը, կեանքին կորիզային բջիջը: Մեր Նահատակներուն մեզի թողած Կտակին կարեւորագոյն հանգանակներէն մէկն է ընտանիքի սրբութիւնը: Չենք կրնար սակայն չանդրադառնալ, առանց խոր կսկիծի, վիրաւոր սրտով ու հոգիով, որ ընտանիքի դէմ սպառնացող վտանգները գործօն լծակներ դարձած են նաեւ մեր հայ իրականութեան մէջ: Քանի՛ քայքայուած ընտանիքներ, աւերած օճախներ, ի՛նչքան յաճախակի բաժանումներ եւ ամուսնալուծութիւններ:

Հայրաբար կոչ կ'ուղղենք մեր Կղերի հովուական պատասխանատուութիւն ստանձնած բոլոր անդամներուն մեծ բծախնդրութեամբ հակիլ այս հարցին վրայ եւ ջանալ օգտուիլ մեր Նահատակներու մարտիրոսութեան հարիւրամեայ յոբելեանին ընծայած այս անգնահատելի առիթէն, արծարծելու համար իրենց հոգեւոր խնամքին յանձնուած բոլոր հայորդիներուն, եւ յատկապէս երիտասարդներուն մէջ, գիտակցութիւնը ընտանիքի սրբութեան եւ զգայնութիւնը, նուիրումը, վեհանձն գոհաբերումը՝ զայն ապրելու, պահպանելու ու փոխանցելու համար:

Մեր պապենական բարքերուն վերահաստատման ուղղութեամբ՝ մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ դարձուելիք ուրիշ շատ կարեւոր կէտ մըն է մարդոց միջեւ ընկերային, հասարակական փոխյարաբերութիւններու մէջ արդարութեան սկզբունքին եւ առաքինութեան գործարրութիւնը: Վերջին տասնամեակները այս ուղղութեամբ տխուր պատկեր մը ուրուագրեցին՝ թէ՛ տարաշխարհ

գաղթող հայկական խումբերու եւ թէ՛ Մայր Հայրենիքի մէջ: Հայ մարդուն աւանդական առաքինութիւններէն եղած են՝ ուղղամտութիւնը, խօսքի եւ սկզբունքի հաւատարմութիւնը, առեւտուրի մէջ վստահելիութիւնը, ուրիշի սեփականութեան հանդէպ անկասկածելի վերաբերումը: Այս նոյն առաքինութիւններով փայլած են մեր բիւրաւոր Նահատակները: Ա՛յս է հայու կերպարը, որ մինչեւ մեր օրերը կը յիշուի տակաւին՝ երբ Անատոլիոյ գիւղերուն կամ աւաններուն մէջ մարդիկ կը սկսին խօսիլ ժամանակին իրենց հարեւանները եղած հայերու մասին: Նսեմացած ու խանգարուած այս աւանդական պատկերին վերանորոգումն ու վերահաստատումը սրբազան պարտականութիւն պէտք է նկատենք ամէնքս, ջանալով ընել մեր բովանդակ կարելին՝ ճառագայթելու համար մեր շուրջը ուղիղ, արդար, հաւատարիմ կենցաղարուածեան համոզումն ու գործարկումը: Այս ուղղութեամբ կրթելու ենք մանաւանդ մեր նորահաս սերունդները՝ թէ՛ ընտանեկան ակուտէն եւ թէ՛ մեր դպրոցներէն եւ ամէն տիպի հանրային կրթարաններէն ներս:

Փառում Նահատակաց յիշատակին եւ ուխտին

Ինչպէս տեղեակ էք, յառաջիկայ Ապրիլի 12-ին, սրբազան Քահանայապետը, Սուրբ Պետրոսի Տաճարին մէջ, գոհութեան հանդիսաւոր սուրբ Պատարագ պիտի մատուցանէ, առընթեր ունենալով Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Նուիրապետութիւնը եւ կղերը՝ հանդերձ հայ հաւատացեալներու եւ համակիր ժողովուրդի հոծ բազմութեան, պատուելու համար մեր Նահատակներուն յիշատակը եւ

անոնց քրիստոնէական հաւատարմութեան վկայութիւնը իբրեւ օրինակ ներկայացնելու համար համայն աշխարհի:

Սրբազան Քահանայապետին այս հայրական արարքը ո՛չ միայն նշան է Հայ ժողովուրդի քրիստոնէական վկայութեան հանդէպ տածած խոր գնահատանքին եւ մեր Նահատակներուն հանդէպ պաշտամունքին, այլ՝ միաժամանակ նոր հրաւէր մըն է եւ պէտք է ըլլայ բոլորիս համար՝ առաւել փարոսմի անոնց յիշատակին եւ ուխտին:

Փակելով մեր այս հովուական պատգամը, կը յանձնենք մեր աստուածասէր ժողովուրդը, ձեզ բոլորը՝ պատուական Եղբայրներ եւ սիրեցեալ որդեակներ, աստուածային սուրբ եւ ամենակարող Նախախնամութեան հովանիին, որ, բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնայ որ դարերու ընթացքին եղած է միշտ հզօր պաշտպանն ու կարեկից Մայրը տառապեալ Հայ ժողովուրդին, յաւէտ պահէ մեզ եւ համայն Հայ ժողովուրդը՝ զերծ ամէն վտանգէ եւ փորձութենէ իր սուրբ եւ ամենայաղթ Խաչին զօրութեամբ, եւ օրհնէ բոլորս իր կենարար արեան շիթերով, որոնցմով մեր Նահատակները Խաչեալին հաւատարմութեան իրենց յաւիտենական Ուխտը կնքեցին:

Փակման մեր աղօթքը պիտի ուղէինք որ նոյնանար այն յուզումնալից կոչին հետ, զոր Հայ ժողովուրդի Մկրտութեան Ժէ. դարադարձին առթիւ՝ Հայաստան իր այցելութեան ընթացքին 2001 թուին, սուրբ Յովհաննէս Պօղոս Բ. քահանայապետը դէպի երկինք բարձրացուց Մեծ Եղեռնի Յուշարձանէն:

“Ո՛վ դու Դատաւոր ողջերու եւ մեռեալներու,
 ողորմէ՛ մեզի:
 Լսէ՛, ով Տէր, ողբը որ կը բարձրանայ այս վայրէն,
 մեռեալներու կոչը Մեծ Եղեռնի վիհերէն,
 անմեղ արեան աղաղակը, որ կը պաղատի
 ինչպէս արիւնը Աբելի,
 ինչպէս լացը Հոաֆելին որ կ’ողբայ իր որդիները,
 “Ֆանի որ ոչ եւս են”:
 Լսէ՛, ով Տէր, աղաղակը Հոռմի Եպիսկոպոսին,
 որ կ’արձագանգէ իր Նախորդին՝
 Բենեդիկտոս ԺԵ-ի աղերսին,
 որ կը բարձրանար 1915-ին,
 ի պաշտպանութիւն «ամենաթշուառ Հայ ժողովուրդին,
 որ կ’առաջնորդուէր դէպի ոչնչացում»:
 Նայէ՛ այս երկրին ժողովուրդին,
 որ ի վաղուց ինչ վրադ դրած է իր յոյսը,
 որ անցած է մեծ տառապանքէն
 ու չէ դրժած երբեք իր հաւատարմութիւնը քեզի հանդէպ:
 Սրբէ՛ անոր աչքերէն ամէն արցունք,
 եւ տո՛ւր որ փսաներորդ դարու ընթացքին,
 անոր ապրած հոգեվարքին յաջորդէ
 յաւերժատեւ հունձք մը կեանքի:
 Խորապէս ցնցուած այն ահաւոր բռնութենէն,
 որ գործադրուեցաւ Հայ ժողովուրդին վրայ,
 սոսկումով հարց կու տանք մենք մեզի՝
 թէ ի՛նչպէս աշխարհը կրնայ տակաւին

թատերաբեմ դառնալ այսֆան տմարդի մոլորումի:
Բայց նորոգելով մեր յոյսը քու խոստումիդ վրայ, ո՛վ Տէր,
ննջեցեալներուն համար հանգիստ կը հայցենք քեզմէ
քու յաւերժական խաղաղութանդ մէջ,
եւ կը խնդրենք սփոփումը, քու սիրոյդ գօրութեամբ,
դեռ կոտտացող վէրքերուն:
«Մեր հոգին քեզի կը տենչայ, ո՛վ Տէր,
աւելի քան գիշերապահը՝ այգաբացին»
մինչ կը սպասենք կատարմանը
քու Խաչովդ ստացուած փրկութեան,
Յարութեան լոյսին, որ արշալոյսն է անպարտելի կեանքի,
Նոր Երուսաղէմի փառքին, ուր մահը պիտի չըլլայ այլեւս:
Ո՛վ դու Դատաւոր ողջերու եւ մեռեալներու,
ողորմէ՛ մեզի”:

+ Տէրաբաժնի Պետրոս Կո.

Կաթողիկոս Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ
Կաթողիկէ Հայոց

Տուեալ ի Կաթողիկոսական Աթոռոյս որ ի Զմմառ
Յատուր քսաներորդի առաջներորդի Մարտի, յամի Տեառն 2015-ի
Ի Տօնի Սրբոյ Հօրն Մերոյ Գրիգորի Լուսատուրչին Մուտին ի Վիրապ
Ի վեշտասաներորդում ամի Հայրապետութեան Մերոյ

Patriarchal Message

Published by Armenian Catholic Patriarchate

Printed by Pomigravure Printing House

Beirut Lebanon

March 2015

